

BEHAVIOR AND IT'S MEANING

Zeynur M. Mustafa

ABSTRACT: *The educational potential of each society is geared towards socially acceptable behaviors and lifestyles of teenagers .The Society, represented by the family, the group, the community, builds a person who is capable of living under certain rules and norms that he respects and develops. As a guide and regulator of social processes and relationships, the society realizes it's educational, forming, evaluation and control functions and places the actions of each subject in certain "regulatory frameworks".*

KEYWORDS: *Socialization, education, social environment, family relationships, aggressive behavior, unacceptable behavior*

Изследването е финансирано по проект № РД-08-129/07.02.2018 г. от параграф на фонд „Научни изследвания” на ШУ „Епископ Константин Преславски“.

Възпитателният потенциал на всяко общество е ориентиран към формирането на социално приемливо поведение и начин на живот на подрастващите поколения. Този процес се покрива със същността, съдържанието и посоките на протичане на социализацията на всеки отделен индивид.

Семейството се счита за решаващ социален фактор за формирането на готовност за реализация на просоциално (или асоциално) поведение от страна на подрастващите. Следователно „нездравото семейство” или липсата на семейство създават някои от водещите предпоставки за неправомерната социализация на индивида [1]. Родителите, според Кюркчийска [6]. са най-заинтересованата страна в образователно-възпитателния процес (без да се омаловажават учителите) и тяхното участие е изключително важно при реализиране на каузата „щастливи и образовани деца”.

Трудности в социализацията се наблюдават и вследствие на социалната дезадаптация на подрастващите. Макар че тя има различен генезис, определена възраст или ситуация, в която се проявява общата представа за нея е смутената комуникация на личността в обществото.

Обективно следствие на трудностите в социализацията са отклоненията в социалното поведение на личността.

Неприемливо поведение е всяко едно, би могло да бъде съотнесено към:

- Застрашаващо живота;
- Нарушаващо растежа и развитието;
- Има сериозни дълготрайни последствия;
- Опасни деструктивни или противозаконни действия;
- Действия, които могат да накарат даващия грижи възрастен да загуби контрол.

Какво стои зад трудното или несъответно поведение?

• Изразяване на емоции

Детето се учи да изразява и контролира своите емоции. Понякога обкръжението, в което се отглежда, не му предлага адекватни модели.

Потиснатите чувства на гняв, болка, тъга, несигурност, страх, които детето не намира подходящ начин да изрази, могат да се трансформират в регресивно поведение, раздрознителност, агресивно и автоагресивно поведение, бягства, злоупотреба с психоактивни

вещества и др.. Ако нежелателното поведение е израз на чувства, детето трябва да бъде научено как да ги изразява по друг начин.

- Смушения в развитието

Поведението изразява проблеми и дефицити на психичното функциониране на детето (изоставане в развитието, аутизъм) регрес или задръжка в развитието. В тези случаи е необходима своевременна диагностика и адекватна специализирана помощ на детето.

- Изкривено възприемане от детето на отношенията възрастен-дете. Липса на привързаност към родителя или обгрижващия.

Дете, отглеждано в условията на насилие и negliжиране не се чувства сигурно и в безопасност. Възрастният се възприема като потенциално опасен, нараняващ и изоставящ. Детето не му се доверява – бяга, лъже.

- Преживявания, свързани със загуба или раздяла (траур).

- Заучено поведение, превърнало се в навик – детето привлича вниманието на възрастния, като се държи по определен начин, дори и това да е свързано с гняв и наказание.

В разговорния език агресията се схваща като упражняване на насилие и грубост над хора и животни. Независимо дали агресията е словесна (крещене, оскърбяване, викане, плач и др.) или физическа (удряне, блъскане и др.), тя е негативна форма на човешко поведение и с различна честота и сила може да се срещне в поведението на всеки човек. Затова с факта на своето присъствие в живота на възрастните детето неизбежно се „докосва” и повлиява от проявите на агресия.

В рамките на теорията на К. Лорънц агресивността се свързва с обяснението, че човек се ражда с някаква естествена агресивна енергия, която се увеличава постоянно, независимо от условията на средата. Според него тази енергия от време-навреме се разтоварва в някаква форма на агресивно поведение, което му дава основание да смята, че агресията е неизбежна.

Съвременните изследвания по проблема на агресията налагат схващането за агресията като усвоена форма в процеса на социализация на детската личност, а също и че за агресия може да се говори само в случаите, когато тя е осъзнато намерение да причиниш на някого зло или да го унижиш и обидиш. Това определя и разглеждането на агресията не като инстинктивна проява, а като форма на поведение, която детето овладява в хода на индивидуалния си живот [3].

Всички имаме различно ниво на толерантност към поведението на детето. То е свързано с нашия темперамент, личен опит, убежденията ни, семейните ни традиции и ценности, културалната ни принадлежност. За да промени своето поведение, детето трябва да осъзнае предимствата на това, а отговорността за постигане на промяната е на възрастните. И още според С. Игнатовска [2] „От научна и практическа гледна точка е важно да се изясни както вътрешното съдържание на този тип поведение, така и релациите в това съдържание. Разпознаването и оценката на девиантното поведение като същност е невъзможно без познание, отнесено към неговото вътрешно съдържание, структура, механизми и релации, т.е. без разбирането му като **система** или **тип системно поведение**.”

За целта е необходимо:

- Единство и постоянство. Децата често са свидетели на конфликти относно подхода към тях. Единството ще им даде сигурност и ще предотврати възможността детето да манипулира възрастните. При избрана стратегия е необходимо да се предостави достатъчно време, за да даде резултат.

- Формулиране на ясни граници, правила и изисквания. Разясняване на детето кое поведение е приемливо и кое не, независимо от възрастта му. Така реакцията на възрастния е предвидима. Детето ще знае кое поведение няма да бъде прието и ще бъде критикувано. Дразнещото поведение е удачно да бъде игнорирано. Критиката на твърде много поведения наведнъж е знак за несигурност на възрастния и има опасност ситуацията да ескалира и излезе от контрол.

- Договоряне, за успеха на което е важно:

- Яснота какво точно се очаква от детето;

- Провалът в изпълнението на условията да е следван от предоговаряне, а не от избухване;
 - Очакванията трябва да са реалистични, да се опират на това, което детето може да даде съгласно своята възраст, способности и опит;
 - Единство на всички страни в подкрепа на детето да изпълни своя ангажимент.
- Да се прави разлика между детето и поведението и да се критикува поведението. Необходимо е да се изслушва мнението на детето за случилото се и да се прояви съпричастност и уважение към чувствата му. Това ще допринесе за обсъждане на алтернативно поведение.
 - Детето не бива да бъде заплашвано, омаловажавано и злепоставяно. Начина за приучаване на детето към добро поведение е чрез нашата последователност, учтивост и уважение към другите. Ако то се чувства в сигурна и безопасна среда, ще има кураж да се променя, като експериментира нови, желани от нас модели на поведение.
 - Разпознаване и отбелязване на доброто вербално и невербално поведение. Подчертавайте кога детето се е държало добре, независимо колко незначително е било то. Хвалете го, описвайки подробно ситуацията, за да има усещането, че е наблюдавано внимателно. Подобно мнение споделя и Г. Кирилова „Особено внимание е нужно да се обърне на похвалите, поощренията, одобренията дори и при минимални резултати” [4].
 - Награди и стимули. Наградата е стимул и превенция на нежеланото поведение. Възрастният трябва да е последователен и да откаже удоволствието, ако е заявил преди това, че ще е награда за постигане на конкретен резултат. Разочарованието от неуспеха може да доведе до проблемно поведение, затова е необходимо да се следят, поощряват и хвалят усилията на детето и при невъзможност да се постигне исканото, да му се помогне да се справи с чувствата си.
 - Демонстриране последствията на поведението. В адекватна за възрастта на детето форма, е целесъобразно да бъде запознато с последствията на неговото поведение и евентуално, да подпомогне за тяхното отстраняване.
 - Промяна в реакциите на възрастния. Промяната е необходима там, където нежеланото поведение остава и има опасност детето да остане с впечатление, че възрастният прощава и приема поведението.
 - Успокояване. Когато детето е твърде разстроено и не може да се овладее, е подходящо да бъде отведено на уединено място, докато се успокои и започне да се държи по подходящ начин. Не бива ситуацията допълнително да стресира детето, а да бъде приспособена към неговата възраст. Удачно е възрастният да остане наблизо и да наблюдава.
- При дете с гневна възбуда, е необходимо да се държи, без да бъде наранявано (най-добре е да е прегърнато откъм гърба) и да му се говори тихо, успокояващо и разбиращо.
- Овладяване. Когато поведението ескалира и младежът може да нарани себе си или друг е подходящо юношата да бъде ограничен физически (ефективно, бързо, без нараняване и с минимум унижение). Този метод трябва да се използва по изключение, но при необходимост от прилагането му, възрастните трябва да говорят успокояващо и обяснят на тинейджъра, че ще бъде пуснат веднага, след като се успокои.
- Съществува схващането, че е подходящо да се използва наказанието като следствие, което може да регулира поведението на детето. Наказанието обаче показва на детето само кое поведение е нежелателно, а не кое е приемливо. Стимулира научаването как да се избегне наказанието, а не как да се коригира поведението и работи само когато има заплахата от възрастните и страх у детето. Необходимо е да се уточни, че в психологията на възпитанието изобщо не присъства физическото наказание като средство за коригиране на поведението на детето. Физическото наказание е нищо друго освен злоупотреба с детската беззащитност и физическа слабост.
- Елементарните принципи на психологията показват, че ефективно средство за промяна на човешкото поведение е създаването на по-добри взаимоотношения. Затова много по-добра от поощрението и наказанието е тактиката за зачитане и уважение на детската личност. Изслушването на детето за преживените затруднения в общуването или неуспехите в дейността води до отслабване на завладялото го напрежение.

Децата се нуждаят от одобрението на възрастния и затова неодобрението е много ефективно, особено ако е последвано от шанс да поправи стореното като започне начисто.

Според Кирилова: Важно е родителите да бъдат информирани и включвани в терапевтичния процес, защото това е разковничето за постигане на добри резултати. Това е предпоставка за равностойно партньорство в името на всеобщата цел – максимално да се помогне на детето [5].

References:

1. Garbacheva, A., I. Karagyozev, Paradoksi na povedenieto. Faber, 1997
2. Ignatovska, Sv. Sotsialna rabota s detsa I yunoshi s otkloneniya v razvitiето. Univ. izd. "Ep. K. Preslavski". Sh., 2009, 212 s.
3. Ilieva, G. Psihologia na detskoto razvitie, Sofia 2002, ISBN-954-90863-1-3
4. Kirilova, G., Obuchenieto po rodinoznanie i prirodoznanie pri detsa s umstvena izostanalogost, Univ. izd. „Ep. K. Preslavski”, Shumen 2016, 136, ISBN 978-619-201-109-3;
5. Kirilova, G., What to do if We Have a Suspicion That the Child has Special Educational Needs?, SocioBrains, Issue 19, March 2016, pp. 28–33, ISSN 2367-5721 (online), www.sociobrain.com, Publ.: Smart Ideas – Wise Decisions Ltd., Bulgaria, 2016;
6. Kyurkchiyska, V. (2017): Priobshchavshoto obrazovanie – predizvikatelstvo za nachalniq uchitel. (Inclusive education - a challenge for the primary school teacher). Universitetsko izdatelstvo, Shumen, 2017

*Assoc. Prof. PhD Zeynur Mustafa
Department of Social pedagogy
Pedagogical faculty
Konstantin Preslavsky – University of Shumen
zeynur_ch@abv.bg*